

รัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่านทางทางการเมือง : ศึกษา 3 กรณีศึกษา และการถอดบทเรียนเพื่อปรับใช้กับประเทศไทย

Constitution in Transitional Period:
Three cases study and the lesson learn for applying in Thailand

เทียนรวัช ศรีใจงาม¹

บทคัดย่อ

งานศึกษาวิจัยนี้มีความมุ่งหมายในการจัดทำเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทของรัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางทางการเมือง และชุดตัวแปรด้านข้อเท็จจริงของการเปลี่ยนผ่านทางเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตย (Transitional to Democracy) โดยผ่านการศึกษาวิเคราะห์รัฐธรรมนูญทั้ง 3 รัฐ ได้แก่ แอฟริกาใต้ , โปแลนด์ และยูเครน เพื่อตอบคำถามสำคัญของการศึกษา 3 ประการ คือ 1. รัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางเมือง แต่ละกรณีศึกษา มีลักษณะร่วมกันหรือไม่ และอย่างไร 2. รัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางเมือง แต่ละกรณีศึกษา มีลักษณะที่แตกต่างกันหรือไม่ และอย่างไร 3. ตัวแปรเชิงบริบทในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางเมืองของแต่ละกรณีศึกษาที่มีความแตกต่างกัน มีความสัมพันธ์กับลักษณะของรัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางเมือง แต่ละกรณีศึกษาหรือไม่ และอย่างไร

ผลการศึกษาพบว่ารัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางเมือง มีจุดร่วมกันอย่างน่าสนใจ 3 ประการคือ 1. ให้ความสำคัญกับการนำหลักการปกครองในระบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitution Democracy) มาใช้ในฐานะระบอบการปกครองหลัก 2. ให้ความสำคัญกับการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามตัวบทรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบของนัยเชิงกฎหมาย 3. มีการจัดตั้งสถาบันทางการเมืองหลักตามรัฐธรรมนูญ หรือทำการจัดสรรอำนาจเพิ่มเติมให้สถาบันการเมืองหรือหน่วยงานเดิมที่มีอยู่เพื่อผลักดันกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางเมือง

¹ นิสิตระดับชั้นปริญญาโท หลักสูตรในเวลาราชการ ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษายังพบอีกว่าหากวิเคราะห์ในรายละเอียดแล้ว ตัวบทในรัฐธรรมนูญของทั้ง 3 กรณีศึกษามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ 2 ประเด็นคือ 1. การกำหนดมาตรการในเชิงปฏิบัติด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และ 2. การจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองในรายละเอียดมีความแตกต่างกัน

ซึ่งความแตกต่างทั้ง 2 ประการ ข้างต้น จากการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับตัวแปรเชิงบริบทการเมืองในกระบวนการเปลี่ยนผ่านของทั้ง 3 กรณีศึกษา และมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย

คำสำคัญ : รัฐธรรมนูญ, การเปลี่ยนผ่านทางการเมือง, การเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตย

Abstract

This research aim to identify significant correlation between transitional constitution and contextual factors in political period of transitional to democracy by examine 3 cases such as South Africa, Poland and Ukraine to answer 3 main questions of this research. 1. What is the joint characteristic of transitional constitution in these three cases? 2. What is the main different of transitional constitution in these three cases? 3. Did contextual factor in political period of transitional to democracy affected the different of transitional constitution? The result shown that, there are 3 significant characteristics of transitional constitution in this 3 cases. First, all of them declare the Constitutional democracy as the main regime for the state after the transitional to democracy period. Second, all of them give priority to the rights and freedom sections in the constitution at least in de-jure aspect. Third, all of them give priority to the issue about reforming and re-adjust powers of political institution.

However, the research found that, there are two main different characteristic of transitional constitution in the 3 cases. First, the measures to protect rights and freedom of the people. Second, The allocation of the political institution in details is different adjustment. The research found that, there is the significant relationship between this two different characteristic and contextual factors in political period of transitional to democracy and effected significantly to the fulfillment of the transitional to democracy period.

Keywords : Constitution, Political Transition, Transitional to democracy

บทนำ

การเปลี่ยนผ่านทางการเมือง (Political Transition) เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองรูปแบบหนึ่งซึ่งมีลักษณะเด่นประการสำคัญคือเป็นสภาพปรากฏการณ์ทางการเมืองที่นอกเหนือไปจากสภาพอันเป็นปรกติ (Extra ordinary state) โดยเป็นช่วงระยะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครองจากระบอบที่ใช้อยู่เดิม (Old Regime) ไปสู่ระบอบใหม่ (New Regime) (Ingrid, 2005) อันจะนำมาสู่ผลกระทบกับรัฐเป็นวงกว้าง เพราะนอกจากภายหลังกระบวนการเปลี่ยนผ่านรัฐ และสถาบันการเมืองที่ใช้อำนาจรัฐจะต้องเผชิญกับสภาพความเสี่ยงจากระบอบการเมืองการปกครองใหม่แล้ว ในช่วงระหว่างกระบวนการเปลี่ยนผ่านเองยังเป็นช่วงเวลาทีละเอียดอ่อนเปราะบาง เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ได้เติมไปด้วยกลไกของการยั่วยุทำลายระหว่างกลุ่มพลังทางการเมืองที่ผลักดันการสถาปนาระบอบการเมืองการปกครองใหม่ และการพยายามคัดง้าง หรือสร้างแรงเสียดทานของกลุ่มพลังทางการเมืองที่พยายามคงไว้ซึ่งระบอบการเมืองการปกครองแบบเก่า การทำความเข้าใจการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในฐานะปรากฏการณ์ทางการเมืองรูปแบบหนึ่งจึงกลายเป็นประเด็นการศึกษาวิเคราะห์ที่ถูกรู้ให้ความสำคัญ

นักวิชาการในสาขาวิชารัฐศาสตร์ จำนวนมากได้ให้ความสำคัญกับการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว และได้สร้างคำอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนผ่านทางการเมืองมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งการอธิบายในรูปแบบของการสร้างตัวแบบการอธิบาย (Model of Analysis) อาทิ งานที่มีชื่อเสียงของ Samuel P. Huntington (Samuel P., 1991) หรือ Rustow (Rustow, 1970) และงานที่พยายามระบุตัวแปรที่ส่งอิทธิพลต่อระบอบการเมืองการปกครองภายหลังการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง หรือส่งอิทธิพลในระหว่างกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง อาทิ งานของ Karl Lynn (Karl, 1990)

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการทางรัฐศาสตร์อีกจำนวนมากที่นำเอากรอบทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองไปใช้เพื่อการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในหลายๆ กรณีศึกษาทั่วโลก อาทิ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกลุ่มประเทศ อาหรับ (Arab Spring), ประเทศในเอเชีย เช่น เกาหลีใต้ เมียนมาร์ และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกลุ่มประเทศแอฟริกา เช่น รวันดา แอฟริกาใต้ เป็นต้น

ในกรณีของประเทศไทยเองอาจกล่าวได้ว่าเคยผ่านประสบการณ์การเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยอยู่หลายครั้ง อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏว่าในกรณีของประเทศไทยมีการลงหลักปักฐานของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยสังเกตได้จากพัฒนาการทางการเมืองของประเทศไทยตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพุทธศักราช 2475 จนกระทั่งถึงปัจจุบันที่เห็นได้ชัดถึงการไม่ประสบความสำเร็จในการวางหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้ลงหลักปักฐานในสังคมการเมืองตามชุดคำอธิบายด้านการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ประชาธิปไตย ยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่าแนวทางการจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองในกรณีของประเทศไทยเองยังไม่สอดคล้องกับหลักการถ่วงดุลอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง หรือที่เรียกว่าหลัก Separation of Power โดยมีแนวโน้มที่จะขัดกับหลักการมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ลักษณะเช่นนี้ไม่เป็นผลดีอย่างยิ่งต่อการพัฒนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ลงหลักปักฐานในสังคมการเมือง

ทั้งนี้จากการทบทวนเอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้เขียนพบว่า การจัดสรรอำนาจระหว่างตัวแสดงที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง ทั้งในภาครัฐ อาทิ สถาบันการเมือง และนอกภาครัฐ อาทิ ภาคประชาสังคม , กลุ่มธุรกิจ เป็นกิจกรรมที่มีอาจจะเลยในแทบจะทุกกรณีศึกษาของ

การเปลี่ยนผ่านทางการเมือง เนื่องจากโดยแก่นแกนของการเปลี่ยนผ่านทางเมืองก็คือการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครอง จากระบอบเก่าไปสู่ระบอบใหม่ ซึ่งระบอบการเมืองการปกครอง หากกล่าวให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นก็คือระบบของการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relation) ระหว่างตัวแสดง รวมถึงเป็นตัวกำกับ (Restrain) และ กำหนดการแสดงบทบาทของตัวแสดงในพื้นที่ทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครอง อีกนัยหนึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงชุดของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และชุดของกฎเกณฑ์ที่กำหนด และกำกับการแสดงบทบาทของตัวแสดงในพื้นที่ทางการเมืองนั่นเอง ซึ่งการจัดชุดของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตัวแสดงและชุดของกฎเกณฑ์ที่กำกับการแสดงบทบาทของตัวแสดงในพื้นที่ทางการเมือง ที่เป็นรูปธรรมที่สุดก็คือการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นบังคับใช้ หรือการแก้ไขบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญที่มีอยู่เดิมนั่นเอง เนื่องจากรัฐธรรมนูญโดยหลักแล้วเป็นกฎหมายสูงสุดที่เป็นทั้งป้อนเกิด และเป็นเครื่องมือในการจำกัดขอบเขตอำนาจของสถาบันทางการเมือง, เป็นเครื่องมือกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเอกชน และเป็นตัวกำกับการแสดงบทบาทของตัวแสดงทั้งในและนอกภาครัฐ ผ่านบทบัญญัติในหมวดของการกำหนดขอบเขตอำนาจของสถาบันการเมือง, ถ่วงดุลการใช้อำนาจระหว่างสถาบันการเมือง และการรับรองสิทธิเสรีภาพของเอกชน ด้วยเหตุนี้จึงสามารถอธิบายได้ว่าทำไมการเปลี่ยนผ่านทางเมืองแทบทุกกรณีจึงจำเป็นที่จะต้องมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นบังคับใช้ หรือมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเดิมอย่างมีนัยสำคัญในหมวดที่กล่าวมาข้างต้น

จากเหตุผลข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่ารัฐธรรมนูญที่ถูกร่างขึ้นในช่วงระยะการเปลี่ยนผ่านทางเมืองนั้น เป็นผลิตผลประการหนึ่งของการเปลี่ยนผ่านทางเมือง จึงทำให้หากวิเคราะห์รัฐธรรมนูญโดยใช้

มุมมองการวิเคราะห์ (Approach) แบบ Legal Political Approach ที่มุ่งสร้างคำอธิบายผ่านการทำความเข้าใจตัวบทกฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ ในบริบทสังคมการเมือง อาทิ รัฐธรรมนูญในฐานะปัจจัยที่กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ และการแสดงบทบาทในพื้นที่ทางการเมืองของตัวแสดงแล้ว จะพบว่ารัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางเมืองจะมีลักษณะบางประการที่สะท้อนให้เห็นถึงชุดของตัวแสดงที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางเมือง, ชุดของปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงดังกล่าว และปัจจัยเชิงบริบทในระหว่างกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมาตราที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตัวแสดง และการกำกับการแสดงบทบาทของตัวแสดงในพื้นที่ทางการเมือง (อาทิ ในหมวดที่ว่าด้วยการกำหนดขอบเขตอำนาจของสถาบันการเมือง, การกำหนดการถ่วงดุลอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง และการรับรองสิทธิของเอกชน) การศึกษาเพื่อทราบถึงลักษณะเฉพาะดังกล่าวข้างต้นที่ปรากฏอยู่ในตัวบทของรัฐธรรมนูญของรัฐในระยะเปลี่ยนผ่านทางเมือง จึงช่วยให้เราสามารถชี้เป้าชุดของตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านทางเมืองให้มีความเด่นชัดออกมาจากตัวแปรอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องได้ ซึ่งจะช่วยลดภาระของการศึกษาวิเคราะห์และทำความเข้าใจการเปลี่ยนผ่านทางเมือง ในฐานะปรากฏการณ์ทางการเมืองให้สามารถกระทำได้โดยสะดวกมากยิ่งขึ้น

ยิ่งไปกว่านั้นผลจากการศึกษาปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยของทั้ง 3 กรณีศึกษาช่วยให้สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทในรัฐธรรมนูญและผลสืบเนื่องด้านการลงหลักปักฐานของการเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตยของทั้ง 3 กรณีศึกษาซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย ช่วยให้เราสามารถถอดบทเรียนด้านกระบวนการพัฒนาสู่ความเป็น

ประชาธิปไตย และนำเอาผลการถอดบทเรียนเหล่านั้นมาจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อนำไปปรับใช้กับการออกแบบตัวบทรัฐธรรมนูญของไทยเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในกรณีของประเทศเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และประสบความสำเร็จในด้านการลงหลักปักฐานของระบอบประชาธิปไตย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อให้ทราบถึงลักษณะร่วม และลักษณะความแตกต่างของรัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง
2. เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์กันระหว่างตัวแปรในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง ของแต่ละกรณีศึกษา กับลักษณะของรัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง
3. เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการออกแบบตัวบทรัฐธรรมนูญในบริบทการเมืองของประเทศไทย ผ่านการถอดบทเรียนด้านการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยของทั้ง 3 กรณีศึกษา

คำถามสำคัญของการวิจัย

1. รัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง แต่ละกรณีศึกษา มีลักษณะร่วมกันหรือไม่ และอย่างไร
2. รัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง แต่ละกรณีศึกษา มีลักษณะที่แตกต่างกันหรือไม่ และอย่างไร
3. ตัวแปรด้านข้อเท็จจริงในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของแต่ละกรณีศึกษาที่มีความแตกต่างกัน มีความสัมพันธ์กับลักษณะของรัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง แต่ละกรณีศึกษาหรือไม่ และอย่างไร

สมมติฐาน

1. รัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง แต่ละกรณีศึกษา มีลักษณะร่วมกัน คือมีตัวบทที่มุ่งเน้นการจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองที่มีอยู่เดิม , สร้างสถาบันการเมืองใหม่มาร่วมใช้อำนาจ และจัดสรรการควบคุมการแสดงบทบาทของตัวแสดงทั้งในและนอกภาครัฐในสังคมการเมือง
2. รัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง แต่ละกรณีศึกษา มีลักษณะที่แตกต่างกัน โดยจุดที่แตกต่างกันคือรายละเอียดของตัวบทด้านการจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง
3. ตัวแปรเชิงบริบทในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของแต่ละกรณีศึกษาที่มีความแตกต่างกัน มีความสัมพันธ์กับลักษณะของรัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง แต่ละกรณีศึกษา โดยตัวแปรในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของแต่ละกรณีศึกษาจะเป็นตัวกำหนดรายละเอียดของตัวบทด้านการจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองของแต่ละกรณีศึกษาให้มีความแตกต่างกัน

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้เขียนใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงประวัติศาสตร์ (Comparative Historical Analysis) ในการศึกษาเปรียบเทียบกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี ผ่านกระบวนการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1. รัฐธรรมนูญของรัฐในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง ของรัฐกรณีศึกษาทั้ง 3 รัฐ
2. งานวิจัยหรือเอกสารหลักฐานทางวิชาการอื่นที่เกี่ยวข้องที่กล่าวถึงชุดข้อเท็จจริงของกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของรัฐกรณีศึกษาทั้ง 3 รัฐ

ในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง, ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง และตัวแปรเชิงบริบทที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง เช่น ประเด็นปัญหาหลักที่นำมาสู่การเปลี่ยนผ่าน, ปัจจัยทางเศรษฐกิจ - สังคม เป็นต้น

ผู้เขียนทำการศึกษาวิจัยเอกสารทั้ง 2 กลุ่มผ่านกระบวนการศึกษาวิจัยหลัก 2 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์รัฐธรรมนูญของรัฐในระยะที่มีการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง ของรัฐกรณีศึกษาเพื่อทำการเปรียบเทียบหาลักษณะร่วม และลักษณะเฉพาะของตัวบทตามรัฐธรรมนูญ ที่สะท้อนชุดของข้อเท็จจริง (ตัวแปร) ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง โดยมุ่งศึกษาในหมวดที่ว่าด้วย การกำหนดขอบเขตอำนาจของสถาบันการเมือง, การกำหนดกติกาการแข่งขันทางการเมือง (การเลือกตั้ง, การกำหนดคุณสมบัติ และลักษณะต้องห้ามของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง) และการรับรองสิทธิของเอกชน

2. ศึกษาวิเคราะห์เพื่อทราบถึงชุดของข้อเท็จจริงในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง ได้แก่ ตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง, ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง และตัวแปรเชิงบริบทของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของรัฐกรณีศึกษา โดยการถือเอาการริเริ่มความพยายามเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครองจากระบอบเก่าไปสู่ระบอบใหม่ เป็นหมุดหมายการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ (Critical Juncture) ในฐานะจุดเริ่มต้นของระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง และใช้การลงหลักปักฐานของระบอบการเมืองการปกครองใหม่ (Consolidation) เป็นจุดสุดท้ายของระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง เพื่อทราบถึงชุดของข้อเท็จจริงในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง ได้แก่ ตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง, ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง และตัวแปรเชิงบริบทของการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง

จากนั้นผู้เขียนจะนำข้อค้นพบจากการวิจัยเชิงเอกสารทั้ง 2 ส่วนมาประกอบเข้าด้วยกันโดยการอธิบายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของตัวบทในรัฐธรรมนูญของรัฐในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมืองกับชุดข้อเท็จจริงของตัวแปรต่างๆ ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง เมื่อสามารถอธิบายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ข้างต้น และพิสูจน์ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ได้แล้วจึงนำมาสู่การสรุปผลการศึกษาวิจัยนั้นคือการพยายามสร้างกรอบในการศึกษาวเคราะห์และอธิบายใหม่ บนฐานความสัมพันธ์กันระหว่างตัวบทรัฐธรรมนูญของรัฐในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง และชุดข้อเท็จจริงในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ผู้เขียนเลือกศึกษารัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นในช่วงเปลี่ยนผ่านทางการเมือง ของทั้ง 3 กรณีศึกษา ได้แก่ รัฐธรรมนูญแอฟริกาใต้ฉบับปี ค.ศ. 1996, รัฐธรรมนูญโปแลนด์ฉบับปี ค.ศ. 1997 และรัฐธรรมนูญยูเครนฉบับปี ค.ศ. 1996 นอกจากนี้ผู้เขียนยังศึกษารัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของประเทศโปแลนด์ ปี ค.ศ. 1992 และของประเทศแอฟริกาใต้ ปี ค.ศ. 1994 โดยมุ่งประเด็นการศึกษาไปที่การศึกษาเปรียบเทียบผ่านการวิเคราะห์ตัวบทเพื่อหาลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ

ทั้งนี้ผู้เขียนยังศึกษาบริบทการเปลี่ยนแปลงและเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วงเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของทั้ง 3 กรณีศึกษา โดยช่วงเวลาที่หยิบยกมาศึกษาจะอยู่ในช่วงที่ทั้ง 3 กรณีศึกษาอยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง คือตั้งแต่ปี คริสต์ศักราช 1990 จนถึงราว คริสต์ศักราช 1998 โดยมุ่งประเด็นการศึกษาไปที่ชุดของตัวแสดงที่มีบทบาทในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง, ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง และตัวแปร

เชิงบริบท (Contextual Factors) ทั้งที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองโดยตรง และที่เป็นปัจจัยเร่งกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง

ระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง ซึ่งการยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองตัวได้นั้นจำเป็นต้องทำการยืนยันโดยใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ (Empirical Evidence)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

ข้อค้นพบจากงานวิจัยชิ้นนี้จะช่วยเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์และอธิบาย (Framework of Analysis & Explanation) การเปลี่ยนผ่านทางการเมือง ผ่านการศึกษาวิเคราะห์ตัวบทตามรัฐธรรมนูญของรัฐในระยะเปลี่ยนผ่าน ซึ่งจะช่วยให้เห็นถึงชุดของตัวแปรทั้งที่เป็นตัวแสดง (Actors – Stakeholder), ชุดของความสัมพันธ์ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง และตัวแปรเชิงบริบท (Contextual Factors) ของการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง การทราบถึงชุดของตัวแปรและปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเหล่านี้จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์รายละเอียดของการกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง ตลอดจนคาดการณ์ผลสัมฤทธิ์ของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองได้ โดยประโยชน์ของกรอบการศึกษาวิเคราะห์ในรูปแบบนี้มีอย่างน้อย 2 ประการ ได้แก่

1. ช่วยลดภาระในขั้นตอนของการตั้งประเด็นศึกษาในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง โดยสามารถสังเกตจากตัวบทในรัฐธรรมนูญและชี้เป้ากลุ่มตัวแปรที่ควรจะให้ความสนใจและทำการศึกษวิเคราะห์โดยละเอียด

2. ช่วยยกระดับรัฐธรรมนูญให้เกิดความสำคัญในฐานะเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์การเมืองและพัฒนาการทางการเมือง ในมิติการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองโดยเฉพาะ

ทั้งนี้การจะสร้างกรอบการศึกษาวิเคราะห์และอธิบายข้างต้นได้นั้น จำเป็นต้องเริ่มจากการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง กับลักษณะของรัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ใน

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

การจะสามารถยืนยันได้ว่าตัวบทในรัฐธรรมนูญของรัฐในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง กับชุดของข้อเท็จจริงในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง อาทิ ตัวแสดงที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง, ชุดของปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงดังกล่าว และปัจจัยเชิงบริบทในระหว่างกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน จำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ว่ามีความสัมพันธ์กันในรูปแบบใด, ชุดของข้อเท็จจริงในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในฐานะปัจจัยสาเหตุส่งผลกระทบต่อลักษณะตัวบทตามรัฐธรรมนูญของรัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่านได้อย่างไร, ตัวแปรใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อตัวบทของรัฐธรรมนูญของรัฐในระยะเปลี่ยนผ่าน และท้ายที่สุดคือพิสูจน์โดยการใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ (Empirical Evidence) ซึ่งการจะบรรลุการศึกษาข้างต้นจะต้องดำเนินการศึกษาวิจัย 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. คัดเลือกกรณีศึกษา โดยกรณีศึกษาต้องเป็นรัฐที่ผ่านการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองอย่างน้อย 1 ครั้ง โดยทำการศึกษวิเคราะห์ในช่วงที่รัฐกรณีศึกษาอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง

2. ศึกษาวิเคราะห์รัฐธรรมนูญของรัฐในระยะที่มีการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง ของรัฐกรณีศึกษา เพื่อทำการเปรียบเทียบหาลักษณะร่วม และลักษณะเฉพาะของตัวบทตามรัฐธรรมนูญ ที่สะท้อนชุดของข้อเท็จจริง (ตัวแปร) ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง (การจัดสรรความสัมพันธ์เชิงอำนาจของตัวแสดง, และการกำกับแสดงบทบาทของตัวแสดงในพื้นที่ทาง

การเมือง) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมวดที่ว่าด้วยการกำหนดขอบเขตอำนาจของสถาบันการเมือง, การกำหนดกติกาการแข่งขันทางการเมือง (การเลือกตั้ง, การกำหนดคุณสมบัติ และลักษณะต้องห้ามของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง) และการรับรองสิทธิของเอกชน

3. ศักยภาพวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองในช่วงระหว่างการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของรัฐกรณีศึกษา โดยการถือเอาการริเริ่มความพยายามเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครองจากระบบเก่าไปสู่ระบบใหม่ เป็นหมุดหมายการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ (Critical Juncture) ในฐานะจุดเริ่มต้นของระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง และใช้การลงหลักปักฐานของระบอบการเมืองการปกครองใหม่ (Consolidation) เป็นจุดสุดท้ายของระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมือง เพื่อทราบถึงชุดของข้อเท็จจริงในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง ได้แก่ ตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง, ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง และตัวแปรเชิงบริบทของการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง

4. นำข้อค้นพบจากข้อ 2 (ลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในตัวบทของรัฐธรรมนูญฯ) และ 3 (ชุดของข้อเท็จจริงในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง) มาอธิบายเชื่อมโยงกัน เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล และเสริมความน่าเชื่อถือของกรอบคำอธิบายด้วยการยืนยันโดยใช้หลักฐานเชิงประจักษ์

จากเหตุผลทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นจึงนำมาสู่การตั้งคำถามสำคัญ และการออกแบบกระบวนการศึกษาวิจัยเพื่อตอบคำถามสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้ เพื่อให้ขั้นตอนการสร้าองค์ความรู้ทั้ง 4 ขั้นตอนที่กล่าวถึงไปแล้วข้างต้นสำเร็จลุล่วง

ผู้เขียนได้หยิบยกเอารัฐ 3 รัฐ เป็นกรณีศึกษาของการศึกษาวิจัย ได้แก่ แอฟริกาใต้, โปแลนด์ และยูเครน โดยสาเหตุที่หยิบยกทั้ง 3 รัฐ มาใช้เป็นกรณีศึกษาเนื่องจากเหตุผลหลัก 3 ประการดังต่อไปนี้

1. เป็นรัฐที่เคยผ่านปรากฏการณ์การเปลี่ยนผ่านทางการเมือง และในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของทั้ง 3 กรณีศึกษามีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นบังคับใช้

2. ช่วงระยะเวลาของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของทั้ง 3 กรณีศึกษา เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกัน คือ ช่วงทศวรรษที่ 1990 (คริสต์ศักราช 1990 – 1998) และรัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นในช่วงระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมืองก็ถูกร่างในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกัน (แอฟริกาใต้ : 1996, โปแลนด์ : 1997 และ ยูเครน : 1996)

3. ชุดตัวแปรในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของทั้ง 3 กรณีศึกษา มีลักษณะเฉพาะตัวทั้งตัวแปรด้านตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง, ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง และตัวแปรเชิงบริบท ได้แก่ ปมปัญหาที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง, ปัจจัยเชิงเศรษฐกิจ – สังคมที่เป็นตัวกระตุ้นการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง เป็นต้น ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะช่วยให้การศึกษาวิจัยสามารถเห็นความแตกต่างของแต่ละกรณีศึกษาได้อย่างชัดเจน จึงสะดวกต่อการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกรณีศึกษา (Cross Case Examination)

จากนั้นจึงทำการศึกษาวิจัยตามขั้นตอนในข้อที่ 2 ถึงข้อที่ 4 คือ การวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่านของแต่ละกรณีศึกษาผ่านการวิเคราะห์บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ, วิเคราะห์ชุดของข้อเท็จจริง (ตัวแปร) ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง และ อธิบายความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในตัวบทรัฐธรรมนูญฯ กับชุดของข้อเท็จจริง (ตัวแปร) ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง

โดยในขั้นสุดท้ายผู้เขียนคาดหวังว่าข้อค้นพบจากการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะช่วยให้ผู้เขียนสามารถสร้างกรอบการศึกษาวเคราะห์การเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในฐานะปรากฏการณ์ทางการเมือง บนพื้นฐาน

ความสัมพันธ์ระหว่างบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ และข้อเท็จจริงในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองได้ ซึ่งผู้เขียนคาดหวังว่าน่าจะมีส่วนช่วยให้ผู้ที่มีความสนใจในประเด็นการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการเปลี่ยนผ่านทางเมืองสามารถนำกรอบการวิเคราะห์ข้างต้นไปปรับใช้ในการให้คำอธิบายสามารถทำได้อย่างสะดวก รวดเร็วมากยิ่งขึ้น

สรุปผลการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาพบว่ารัฐธรรมนูญของรัฐที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางเมืองมีจุดร่วมกันอย่างน่าสนใจ 3 ประการคือ

1. ให้ความสำคัญกับการนำหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitution Democracy) มาใช้ในฐานะระบอบการปกครองหลัก
2. ให้ความสำคัญกับการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามตัวบทรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบของนัยเชิงกฎหมาย (De Jure)
3. มีการจัดตั้งสถาบันทางการเมืองหลักตามรัฐธรรมนูญ หรือทำการจัดสรรอำนาจเพิ่มเติมให้สถาบันการเมืองหรือหน่วยงานเดิมที่มีอยู่เพื่อผลักดันกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางเมือง

ในส่วนของคุณลักษณะที่แตกต่างกันนั้นจากการศึกษาพบว่าหากวิเคราะห์ในรายละเอียดแล้ว ตัวบทในรัฐธรรมนูญของทั้ง 3 กรณีศึกษา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ 2 ประเด็นคือ

1. การให้ความสำคัญกับการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่รับรองเอาไว้ตามรัฐธรรมนูญ โดยแต่ละกรณีศึกษาให้ความสำคัญกับการกำหนดกลไกการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเอาไว้มากขึ้น และมีลักษณะเป็นรูปธรรมแตกต่างกัน

2. รูปแบบการจัดสรรอำนาจ และการถ่วงดุลอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองหลักตามรัฐธรรมนูญได้แก่นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ

ซึ่งความแตกต่างทั้ง 2 ประการ ข้างต้น จากการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์กับชุดของตัวแปรด้านข้อเท็จจริงในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางเมือง และยังส่งผลกระทบต่อเนื่อง (Consequence) มาถึงการหยั่งรากของระบอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Consolidation of Constitutional Democracy) ภายหลังจากการเปลี่ยนผ่านทางเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยของทั้ง 3 กรณีศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมของการเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตย

โดยหากนำชุดตัวแปรด้านข้อเท็จจริงในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางเมืองของทั้ง 3 กรณีศึกษา หากนำมาพิจารณาผ่านกรอบการวิเคราะห์การเปลี่ยนผ่านทางเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยเพื่อประเมินว่าการเปลี่ยนผ่านทางเมืองสู่ประชาธิปไตยในกรณีใดบ้างที่ถือได้ว่าประสบความสำเร็จ อาจกล่าวได้ว่าหากใช้เกณฑ์ด้านการลงหลักปักฐานของระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยภายหลังจากการเปลี่ยนผ่านทางเมือง (Consolidation of Constitutional Democracy) และเสถียรภาพทางการเมืองภายหลังจากการเปลี่ยนผ่านในการประเมินจะพบว่าในกรณีของแอฟริกาใต้ และโปแลนด์ มีการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยที่สำเร็จอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากระบอบการปกครองภายหลังจากการเปลี่ยนผ่านทางเมืองสู่ประชาธิปไตยมีลักษณะที่สะท้อนการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ชัดเจนโดยอาจสังเกตได้จากการที่ไม่เกิดความพยายามนำระบอบการปกครองก่อนการเปลี่ยนผ่านทางเมืองกลับมาเป็นระบอบการปกครองของรัฐ นอกจากนี้การดำเนินงานของสถาบันการเมืองยังสอดคล้องกับหลักการถ่วงดุลอำนาจระหว่างสถาบัน

การเมือง (Separation of Power) ไม่เกิดสภาพที่สถาบันการเมืองใดสถาบันการเมืองเข้ามาใช้อำนาจล้นเกินขอบเขตอำนาจของสถาบันการเมืองอื่น

อย่างไรก็ตามในทางกลับกัน ในกรณีของยูเครน กลับปรากฏลักษณะของการเปลี่ยนผ่านทางเมืองที่ไม่สำเร็จลุล่วง เนื่องจากแม้จะดูเหมือนว่าระบอบการปกครองภายหลังการเปลี่ยนผ่านทางเมืองมีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตย หากแต่การจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองของยูเครนกลับปรากฏลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับหลักการจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง (Separation of Power) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือการใช้อำนาจขององค์กรตุลาการรัฐธรรมนูญ (Constitutional Tribunal) ที่ตัดสินว่าการใช้อำนาจของอดีตนายกรัฐมนตรีของยูเครนในกรณีการลงนามในสัญญาระหว่างประเทศในปีคริสต์ศักราช 2009 เป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ และตัดสินให้จำคุก การใช้อำนาจขององค์กรตุลาการทั้ง 2 ครั้งนี้ ถูกตั้งข้อสงสัยอย่างกว้างขวางว่าถูกแทรกแซงจากสถาบันการเมืองฝ่ายบริหาร ลักษณะของการถ่วงดุลอำนาจที่ไม่สอดคล้องกับหลักการเช่นนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อหลักการของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญที่รัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่านทางเมืองของยูเครนมุ่งสถาปนาให้เป็นระบอบการปกครองหลัก ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการเอื้ออำนวยให้เกิดภาวะการใช้อำนาจอย่างเกินขอบเขตของสถาบันการเมือง (Abuse of Power) ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งจากตัวอย่างข้างต้นก็แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าตัวแทนของประชาชนที่มาจากการเลือกตั้งมีโอกาที่จะได้รับผลกระทบจากกระบวนการตรวจสอบถ่วงดุลที่เรียกได้ว่าไม่สอดคล้องกับหลักการถ่วงดุลอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองเนื่องจากขาดการคุ้มครองความเป็นอิสระของการใช้อำนาจ

นอกจากนี้ในแง่ของเสถียรภาพทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนผ่านทางเมืองเองพบว่าขาดเสถียรภาพอย่างชัดเจนสังเกตได้จากภายหลังการเปลี่ยนผ่านทางเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยในปีคริสต์ศักราช 2004 ยูเครนเกิดภาวะความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรงระหว่างผู้สนับสนุนการเปลี่ยนผ่านทางเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตย และผู้สนับสนุนกลุ่มอำนาจที่เคยถือครองอำนาจ ก่อนการเปลี่ยนผ่านทางเมืองจนเกิดเป็นการชุมนุมประท้วงและการปะทะกันอย่างรุนแรงในปีคริสต์ศักราช 2010 สภาพบริบทภายหลังการเปลี่ยนผ่านทางเมืองที่แตกต่างจากกรณีของแอฟริกาใต้และโปแลนด์อย่างชัดเจนเช่นนี้ จึงสรุปได้ว่ากรณีการเปลี่ยนผ่านทางเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยของยูเครนเข้าข่ายการเปลี่ยนผ่านทางเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยที่ไม่ประสบความสำเร็จ

บริบทโดยภาพรวมก่อนการเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตยของทั้ง 3 กรณีศึกษา

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าก่อนการเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตยทั้ง 3 กรณีศึกษาต่างอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองและการใช้อำนาจของ “กลุ่มอำนาจเดิม” ซึ่งพฤติกรรม และรูปแบบการใช้อำนาจของกลุ่มอำนาจเหล่านั้นส่งผลกระทบต่ออย่างมีนัยสำคัญต่อการต่อสู้ต่อรองทางการเมืองในช่วงระยะการเปลี่ยนผ่าน และการก่อร่างรูปแบบของระบอบการปกครองและการจัดสรรอำนาจของสถาบันการเมืองภายหลังการเปลี่ยนผ่านที่สะท้อนออกมาอย่างเห็นได้ชัดเจนจากรัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นในช่วงเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตย

ในกรณีของแอฟริกาใต้นั้นสามารถสรุปลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงที่สำคัญในบริบทการเมืองก่อนการเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตยได้ดังต่อไปนี้

1. ประชาชนชาวแอฟริกาใต้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มคนผิวขาวที่มีเชื้อสายยุโรป และกลุ่มคนที่ไม่ใช่

ผิวขาวได้แก่ ชาวบันตู (ผู้สืบเชื้อสายชาวพื้นเมือง) และ กลุ่มชนผิวสีอื่นๆ

2. การจำกัดสิทธิในด้านการครอบครองที่ดิน และ ลิดรอนสิทธิการเข้าถึงบริการสาธารณะด้านการศึกษา ผ่านการใช้มาตรการทางกฎหมาย ส่งผลกระทบต่อสภาพบริบทด้านเศรษฐกิจและการเมืองของแอฟริกาใต้ โดยที่ชาวผิวขาวมีโอกาสเข้าถึง และครอบครองทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่สำคัญในยุคสมัยนั้น ได้แก่ ต้นทุนด้านที่ดิน และต้นทุนด้านเทคโนโลยี (ที่ได้รับจากการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ที่มีหลักสูตรทางการศึกษาที่ดีกว่า) มากกว่าชาวผิวสี ทั้งยังส่งผลให้ชาวผิวสีที่มีโอกาสทางการศึกษาต่ำกว่า ชาวผิวขาวมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่ำกว่า เนื่องจากขาดโอกาสในด้านการประกอบอาชีพ ทั้งหมดนี้ส่งผลให้ บริบททางเศรษฐกิจ และสังคมของแอฟริกาใต้อยู่ใน รูปแบบที่ชาวผิวขาวซึ่งมีจำนวนน้อยกว่า เป็นผู้ถือครอง อำนาจทางการเมือง และอำนาจทางเศรษฐกิจ (Minority Ruler) ในขณะที่ชาวแอฟริกันผิวสี ซึ่งมี จำนวนมากกว่ากลับเป็นผู้อยู่ภายใต้อำนาจทางการเมือง และอำนาจทางเศรษฐกิจของชาวผิวขาว (Majority Ruled)

3. เนื่องจากนโยบายการแบ่งแยกสีผิว (Apartheid Policy) มีฐานคติที่เห็นได้ชัดเจนว่าไม่เคารพต่อหลักการ ยอมรับนับถืออย่างเท่าเทียมกันในฐานะมนุษย์ (Human Dignity) ซึ่งเป็นหลักการที่เป็นพื้นฐานของสิทธิและ เสรีภาพของประชาชน โดยหลักการนี้ถือเป็นหลักสำคัญ ที่เป็นตัวกำหนดการยอมรับนับถือ (Reputation) จาก รัฐอื่นๆ และจากองค์กรระหว่างประเทศที่สมาทาน หลักการปกครองแบบประชาธิปไตย ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Democracy) ด้วยเหตุนี้การที่รัฐบาล แอฟริกาใต้ในขณะนั้นดำเนินนโยบายซึ่งขัดแย้งกับ หลักการพื้นฐานด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของ ประชาชนจึงส่งผลให้เกิดกระแสต่อต้านการดำเนิน

นโยบายของแอฟริกาใต้จากนานาประเทศ โดยสังเกต ได้จากความพยายามส่งแรงกดดันผ่านการคว่ำบาตรทาง เศรษฐกิจ และการเงินการธนาคาร ตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1960 ถึง ทศวรรษที่ 1990

4. การดำเนินนโยบายแบ่งแยกสีผิว (Apartheid Policy) ของรัฐบาลแอฟริกาใต้ในขณะนั้น (ทศวรรษที่ 1960) ภายใต้การนำโดยพรรค National Party (NP) นอกจากจะส่งผลกระทบในแง่ของการละเมิดสิทธิ เสรีภาพของประชาชนอย่างรุนแรง ยังส่งผลให้เกิด ผลกระทบในทางลบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน อย่างเห็นได้ชัดทั้งในแง่ของสถานะทางเศรษฐกิจ และ การศึกษา, สภาพของชุมชนที่ชุมชนและวิถีชีวิตดั้งเดิม ถูกทำลาย, การถูกลิดรอนสิทธิทั้งสิทธิทางการเมือง และ สิทธิส่วนบุคคล เหตุปัจจัยเหล่านี้ทำให้เกิดกระแส ต่อต้านในหมู่ประชาชนผิวสีจนปะทุเป็นความพยายาม ตอบโตกลับทั้งรูปแบบของการใช้ความรุนแรง อาทิ การชุมนุมประท้วง, การทำลายทรัพย์สินของชาวผิวขาว และในรูปแบบของการไม่ใช้ความรุนแรง อาทิ การใช้ วิธีไม่ให้ความร่วมมือกับมาตรการทางกฎหมายและ มาตรการทางปกครอง, การนัดหยุดงาน (Strike) และ ที่น่าสนใจมากคือ “การร่วมกันสร้างสถาบันทางเลือก เพื่อทดแทนการไม่ได้รับบริการสาธารณะที่พึงได้จาก รัฐ”

สภาพความตึงเครียดข้างต้นในฐานะแรงกดดัน ภายในประเทศ ประกอบกับความตึงเครียดจากแรง กดดันระหว่างประเทศ ได้แก่ การผลักดันให้แอฟริกาใต้ ลาออกจากความเป็นสมาชิกเครือจักรภพในปีคริสต์ศักราช 1961, การคว่ำบาตรไม่ให้เข้าร่วมในกีฬาโอลิมปิก ปีคริสต์ศักราช 1964 ณ กรุงโตเกียว, ดำเนินการภายใต้ ความร่วมมือกับสหประชาชาติผลักดันการคว่ำบาตร ทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่ปีคริสต์ศักราช 1962, ผลักดัน การคว่ำบาตรด้านการสนับสนุนทางวิชาการ (Academic boycott Campaign) ในปีคริสต์ศักราช 1965 เป็นต้น

นำมาสู่ความพยายามในการเจรจาต่อรองทางการเมืองระหว่างกลุ่มพลังทางการเมืองที่สนับสนุนผลประโยชน์ของชาวมิซวาเนาโดยพรรค National Party (NP) และกลุ่มพลังทางการเมืองที่สนับสนุนกระบวนการปฏิรูปและการพิทักษ์สิทธิเสรีภาพของชาวมิซวาเนา นำโดยกลุ่ม African National Congress (ANC) เพื่อกำหนดแนวทางการปรองดองระหว่างชาวมิซวาเนาและชาวมิซวาเนา โดยกระบวนการเจรจาต่อรองอย่างไม่เป็นทางการเริ่มตั้งแต่การเจรจาต่อรองเป็นการลับระหว่างผู้นำทางการเมืองชาวมิซวาเนาคือนาย Kobie Coetsee ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมในรัฐบาลภายใต้การนำของนาย P.W. Botha พรรค National Party กับนาย Nelson Mandela ในปีคริสต์ศักราช 1985 โดยผลของการเจรจาต่อรองคือการร่างหลักการเบื้องต้นของการร่างรัฐธรรมนูญและระบอบการเมืองของแอฟริกาใต้ นำมาสู่การประนีประนอมอย่างเป็นทางการระหว่างชาวมิซวาเนาและชาวมิซวาเนา เป็นรากฐานสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวในปีคริสต์ศักราช 1994 และรัฐธรรมนูญฉบับถาวรในปี 1997

ในกรณีของโปแลนด์เองก็ปรากฏลักษณะเช่นเดียวกับในกรณีของแอฟริกาใต้โดยกลุ่มอำนาจเก่าในกรณีของโปแลนด์คือรัฐบาลที่ได้รับการสนับสนุนจากอิทธิพลของสหภาพโซเวียต นำโดยพรรค Polish Committee of National Liberation (Polska Komiter Wyzwolenia Narodowego หรือ PKWN) โดย PKWN ได้เข้าใช้อำนาจปกครองประเทศตั้งแต่ปีคริสต์ศักราช 1944 พรรค PKWN โดยมีความมุ่งหมายที่สำคัญคือการสถาปนาระบอบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมและสถาปนาระบอบการปกครองแบบ Social Democratic โดยในช่วงแรกนั้นรัฐบาลโปแลนด์ภายใต้การนำของ PKWN ได้นำเอาหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับปีคริสต์ศักราช 1921 มาใช้เป็นรากฐานของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว และในภายหลังได้หยิบยกเอามาเป็น

หลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่ประกาศใช้ในเดือนกรกฎาคม ปีคริสต์ศักราช 1952 (Brzezinski 2000) ซึ่งให้อำนาจกับสภา Sjem ที่ถูกครอบงำโดยพรรค PKWN จนเกิดสถานะเผด็จการโดยสภา หรือ Sjemocracy นอกจากนี้ยังปรากฏลักษณะการใช้อำนาจที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างชัดเจนผ่านการปรับใช้อำนาจสถาบันการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันตุลาการสังเกตได้จากในช่วงระหว่างปี 1944 – 1949 ได้มีการถอดถอนผู้พิพากษาจำนวนมากกว่า 800 ราย เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่าเป็นผู้พิพากษาที่ไม่สามารถไว้วางใจได้ และแทนที่ด้วยผู้พิพากษาที่มีความเข้าใจและศรัทธาต่อระบอบการปกครองแบบ Social Democratic ซึ่งแทบทั้งหมดเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือเป็นสมาชิกของพรรค PKWN (Brzezinski, 2000. p.61)

ภายหลังการลดอิทธิพลลงอย่างมีนัยสำคัญของสหภาพโซเวียต ช่วงต้นทศวรรษที่ 1980 จนถึงช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 ประกอบกับการขยายบทบาทของกลุ่มพลังทางการเมืองชื่อว่า Solidarity (Solidarnosc) ซึ่งในช่วงเวลานั้นนำโดยนาย Lech Walesa นำมาสู่การตระหนักร่วมกันในหมู่ชนชั้นนำของโปแลนด์ว่าไม่อาจต้านทานกระแสการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยได้อีกต่อไปเนื่องจากก่อนการเข้าสู่อำนาจของ PKWN โปแลนด์เป็นประเทศที่มีพัฒนาการสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ทั้งหมดนี้นำมาสู่การเจรจาโต๊ะกลม Round Table Agreement ในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 1989 และดำเนินการอย่างต่อเนื่องยาวนานจนถึงวันที่ 5 เมษายน 1989 นำมาสู่การวางหลักพื้นฐานของการออกแบบระบบสถาบันการเมืองภายหลังการเปลี่ยนผ่านทางเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตย

ในกรณีของยูเครนนั้นแตกต่างออกไปจากทั้งสองกรณีศึกษาก่อนหน้าอย่างชัดเจน เนื่องจากชุดของเหตุการณ์ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางเมือง

สู่ระบอบประชาธิปไตยนั้นเห็นได้ชัดถึงการที่กลุ่มอำนาจเก่าคือกลุ่มนิยมสหภาพโซเวียต หรือ Ukraine SSR ซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยทั้งสหภาพโซเวียต และประชาชนชาวยูเครนตะวันออกที่พูดภาษารัสเซีย ยังคงถือครองอำนาจอยู่มากกว่ากึ่งหนึ่งภายหลังจากเปลี่ยนผ่านการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1980 ถึงต้นทศวรรษที่ 1990 ซึ่งผลักดันโดยกลุ่มยูเครนอิสระ หรือ The independent Ukraine ซึ่งไม่เห็นด้วยกับการปกครองแบบ Social Democratic ภายใต้อิทธิพลของสหภาพโซเวียต และได้รับการสนับสนุนจากประชาชนชาวยูเครนตะวันตก ที่พูดภาษายูเครน

ภายหลังจากเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตย สถานการณ์ทางการเมืองของยูเครนเห็นได้ชัดถึงการขาดเสถียรภาพ และการไม่ลงหลักปักฐานของระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยดูได้จาก

1. การแย่งชิงอำนาจและการจัดการอำนาจที่ไม่ลงตัวระหว่างกลุ่มผู้นำของกลุ่มยูเครนอิสระด้วยกันเอง คือระหว่างนาย Viktor Yushchenko และ Yuliya Tymoshenko
2. พฤติการณ์ขององค์กรตุลาการคือตุลาการรัฐธรรมนูญ (Constitutional Tribunal) ที่ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างน่ากังขา ทั้งในกรณีของการลบล้างผลของการแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยรัฐบาลที่นำโดยกลุ่มยูเครนในปี 2004 และในกรณีของการตัดสินลงโทษนาง Yuliya Tymoshenko ในข้อหาใช้อำนาจนอกขอบเขตอำนาจหน้าที่ (Abuse of Power) ในการลงนามระหว่างประเทศในปี 2009
3. กลุ่มยูเครนนิยมโซเวียต ยังคงได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างน้อยกึ่งหนึ่งของประเทศ และยังได้รับอิทธิพลจากสหภาพโซเวียตภายหลังเริ่มฟื้นฟูบทบาทสู่เวทีโลกอีกครั้งในช่วงทศวรรษที่ 2000 จนกระทั่งกลุ่มยูเครนนิยมโซเวียตกลับขึ้นมาถือครองอำนาจอีกครั้ง

ในปี 2010 นำโดยนาย Yanukovych ซึ่งเป็นช่วงปีเดียวกับที่ตุลาการรัฐธรรมนูญ เริ่มใช้อำนาจตุลาการอย่างน่ากังขากับกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้าม (กลุ่มยูเครนอิสระ)

ปรากฏการณ์เหล่านี้นำมาสู่ความตึงเครียดทางการเมืองอีกครั้งหนึ่งในช่วงปีคริสต์ศักราช 2013 – 2014 ที่เรียกว่าเหตุการณ์ Euromaiden (Ivan Katchanovski, 2014. p.4) ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ฝ่ายยูเครนอิสระ และชาวยูเครนตะวันตกพยายามเรียกร้องให้เกิดการปฏิรูประบอบสถาบันการเมือง และวางหลักการด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน

อย่างไรก็ตาม จากเหตุการณ์ทั้งหมดข้างต้นส่งผลให้สามารถสรุปได้ว่าการเปลี่ยนผ่านการเมืองของยูเครนในช่วงทศวรรษที่ 1990 สู่ระบอบประชาธิปไตยเห็นได้ชัดว่าเป็นกรณีศึกษาด้านการเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตยที่ไม่ประสบความสำเร็จ

ผลการศึกษาวิจัย : ความแตกต่างด้านการกำหนดมาตรการในเชิงปฏิบัติด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน

ในกรณีของแอฟริกาใต้และ โปแลนด์มีการกำหนดกลไกการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรมเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีของประเทศยูเครน เนื่องจากปมปัญหาหลักของการเปลี่ยนผ่านการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยของทั้งสองกรณีศึกษาคือประเด็นเรื่องการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนโดยผู้ถือครองอำนาจภายใต้ระบอบการปกครองเดิม

ในกรณีของประเทศแอฟริกาใต้ การปกครองภายใต้การนำของรัฐบาลชาวมิซวาที่นำโดยพรรค National Party (NP) ปรากฏการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างชัดเจนผ่านกระบวนการด้านการออกกฎหมาย และการใช้มาตรการทางปกครอง ได้แก่ กฎหมายการจดทะเบียนประชากร คริสต์ศักราช 1950 (Population Legislation Act : 1950), กฎหมายกลุ่ม

พื้นที่ คริสต์ศักราช 1950 (Group Area Act : 1950) , กฎหมายการแบ่งแยกการให้บริการ คริสต์ศักราช 1953 (Separate Amenities Act : 1953), กฎหมาย การศึกษาบันตู คริสต์ศักราช 1953 (Bantu Education Act 1953) เป็นต้น (ณัชชาภัทร, 2558. น.181) ภายหลัง การเปลี่ยนผ่านทางเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญของประเทศแอฟริกาใต้จึงได้ระบุมาตรการ ด้านการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน อย่างชัดเจน โดยได้กำหนดหมวดหนึ่งของรัฐธรรมนูญ ที่ว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่มีเรียก ว่า Bill Of right

ในหมวดที่ 2 ของรัฐธรรมนูญ (Chapter 2 : Bill of Right) โดยกินความตั้งแต่มาตราที่ 7 จนถึงมาตราที่ 39 โดยเนื้อหาที่สำคัญประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่

1. แนวคิดพื้นฐานเรื่องสิทธิ และเสรีภาพ ในมาตรา ที่ 7 ถึงมาตราที่ 10
2. รายการสิทธิและเสรีภาพที่ได้รับการคุ้มครอง ป้องกันตามรัฐธรรมนูญ ในมาตราที่ 11 ถึง มาตราที่ 35
3. แนวทางการจำกัดสิทธิ เสรีภาพของประชาชนทั้ง ในสภาวะปกติและสภาวะฉุกเฉิน ในมาตราที่ 36 และ 37
4. แนวทางพื้นฐานในด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ของประชาชนในมาตราที่ 38 และ 39

ทั้งนี้ลักษณะอันโดดเด่นของแนวทางการคุ้มครอง ป้องกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนผ่านข้อบัญญัติใน Bill of Right นั้นอาจสรุปได้ว่า

1. ในเนื้อหาส่วนที่ 1 (มาตราที่ 7 ถึง 10) และ ส่วนที่ 2 (มาตราที่ 11 ถึง 35) ได้ให้ความสำคัญกับ หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ ประเด็นเรื่องสีผิว และกลุ่มชาติพรรณเนื่องจากเป็น ประเด็นที่สัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับสภาพความ

ไม่เป็นธรรมทางสังคมในช่วงก่อนการเปลี่ยนผ่านสู่ ประชาธิปไตย โดยดูได้จากมาตราที่ 9 (3) และ (4) มาตรา 10 มาตราที่ 30 และ 31 เป็นต้น

2. ในส่วนที่ 2 (มาตราที่ 11 ถึง 35) กล่าวถึง รายการสิทธิที่รัฐธรรมนูญให้การคุ้มครองป้องกันทั้งนี้ หากสังเกตให้ละเอียดจะพบว่ารายการสิทธิหลายชนิด เป็นสิทธิที่มีความสัมพันธ์กับสภาพความไม่เป็นธรรมทาง สังคมในช่วงก่อนการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย โดย รายการสิทธิเหล่านั้นเช่น เสรีภาพด้านการย้ายถิ่นที่อยู่ และการตั้งถิ่นฐาน ในมาตราที่ 21 (เคยถูกลิดรอนจาก กฎหมายเขตที่อยู่อาศัย Group Area Act : 1950) สิทธิในทรัพย์สินและที่พักอาศัย มาตราที่ 25 และ 26 (เกี่ยวพันกับ Group Area Act : 1950) และสิทธิด้าน การศึกษาในมาตราที่ 29 (เคยถูกลิดรอนจากกฎหมาย การศึกษาบันตู Bantu Education Act 1953)

3. Bill of Right มีบทบัญญัติที่ว่าด้วยแนวทาง พื้นฐานด้าน (ข้อจำกัด) การลิดรอนสิทธิเสรีภาพของ ประชาชน แลแนวทางการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของ ประชาชน (ส่วนที่ 3 และ 4) ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในด้านการ แก้ไขปัญหาสิทธิเสรีภาพของประชาชนภายหลัง การเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตย ควบคู่ไปกับ หมวดที่ 9 ของรัฐธรรมนูญ (Chapter 9 : State Institution Supporting Constitutional Democracy)

นอกจากในส่วนของ Bill of Right แล้ว รัฐธรรมนูญ ยังได้กำหนดให้จัดตั้งหน่วยงานที่มีภาระหน้าที่สำคัญ ด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้แก่ South African Human Right Commission, Commission for the Promotion and Protection of the Right of Cultural , Religious and Linguistic Communities, Commission for the Gender Equality โดยได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงาน เหล่านี้เอาไว้ในหมวดที่ 9 ของรัฐธรรมนูญ

ในกรณีของโปแลนด์ การเปลี่ยนผ่านทางการเมืองเริ่มจากการเสื่อมอิทธิพลของรัฐบาลที่มีแนวคิดการเมืองสังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของ Polish Committee of National Liberation (Polska Komiter Wyzwolenia Narodowego หรือ PKWN) โดย PKWN ได้เข้าใช้อำนาจปกครองประเทศตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 1944 ภายใต้อิทธิพลของรัฐบาลสหภาพโซเวียต ที่มีความมุ่งหมายสำคัญคือการพยายามสร้างการปกครองแบบ Social Democratic ในระหว่างการปกครองโดย PKWN ประชาชนชาวโปแลนด์ถูกรีดรอนสิทธิเสรีภาพผ่านการตีความกฎหมายโดยองค์กรตุลาการที่ได้รับอิทธิพลจากฝ่ายนิติบัญญัติภายใต้การนำของ PKWN โดยตีความว่าการใช้สิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มสหภาพแรงงานเป็นการใช้สิทธิเสรีภาพที่ขัดกับหลักการปกครองแบบ Social Democratic โดยปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนได้แก่การในช่วงระหว่างปี 1944 – 1949 ได้มีการถอดถอนผู้พิพากษาจำนวนมากกว่า 800 ราย เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่าเป็นผู้พิพากษาที่ไม่สามารถไว้วางใจได้ และแทนที่ด้วยผู้พิพากษาที่มีความเข้าใจและศรัทธาต่อระบอบการปกครองแบบ Social Democratic ซึ่งแทบทั้งหมดเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือเป็นสมาชิกของพรรค PKWN, จัดให้มีหน่วยงานที่มุ่งควบคุมการทำงานของฝ่ายตุลาการอย่างชัดเจนในสังกัดกระทรวงยุติธรรมคือ Department of Judicial Supervision, จัดตั้งหน่วยสืบราชการลับของรัฐสภา (Procuracy) ที่มีอำนาจหน้าที่สำคัญในการตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ แต่ไม่ใช่เพื่อวัตถุประสงค์ด้านการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่เพื่อวัตถุประสงค์ด้านการป้องปรามภัยคุกคามต่อรัฐบาลและระบอบการปกครองแบบ Social Democratic (Mark Brzezinski, 2000. p.62)

ภายหลังจากเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยที่นำโดยกลุ่มพลังทางการเมืองที่เรียกว่า

กลุ่ม Solidarity รัฐธรรมนูญของประเทศโปแลนด์ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นด้านสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเอาไว้อย่างชัดเจนโดยในหมวดที่ 2 ของรัฐธรรมนูญ ได้ระบุสิทธิเสรีภาพของประชาชนเอาไว้โดยแยกออกเป็น 3 ส่วนคือ 1. สิทธิขั้นพื้นฐาน (มาตรา 38-56) 2. สิทธิทางการเมือง (57-63) และ 3. สิทธิทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม (มาตรา 64-76) โดยในหมวดเดียวกันนี้ยังได้กำหนดมาตรการการคุ้มครองและแนวทางการตีความเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รวมถึงเงื่อนไขในการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนเอาไว้อย่างชัดเจนในหัวข้อย่อย **“มาตรการเพื่อการคุ้มครองป้องกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน”** (มาตราที่ 77-81) นอกจากนี้รัฐธรรมนูญในหมวดที่ 9 ยังได้กำหนดให้มีหน่วยงานที่มีหน้าที่สำคัญด้านการคุ้มครองป้องกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยตรง ได้แก่ Supreme Chamber of Control ที่มีหน้าที่สำคัญด้านการควบคุมการใช้อำนาจของหน่วยงานรัฐที่อาจกระทบกระเทือนสิทธิของประชาชน (มาตราที่ 203 และ 204), The Commissioner for Citizen’s Right มีหน้าที่สำคัญด้านการตรวจสอบการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน (มาตรา 211 – 212)

เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีของยูเครนซึ่งไม่ปรากฏว่าพบปัญหาด้านการละเมิดสิทธิของประชาชนโดยกลุ่มผู้ถือครองอำนาจภายใต้ระบอบการปกครองเก่าเป็นปัญหาหลักของการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง จะพบว่ารัฐธรรมนูญภายหลังการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของประเทศยูเครนมีลักษณะที่ไม่ได้คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรมมากเทียบเท่ากับกรณีของแอฟริกาใต้ และโปแลนด์ โดยในกรณีของยูเครนนั้นมีเพียงการกำหนดหมวดที่ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญเป็นการทั่วไปในหมวดที่ 2 (มาตราที่ 21 – 59) หากแต่ไม่มีเนื้อหาของรัฐธรรมนูญที่ได้กำหนดหน่วยงาน หรือมอบหมายหน้าที่ให้กับสถาบันการเมืองที่มีอยู่เดิมในด้านการคุ้มครองป้องกัน

สิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม เพียงแต่กล่าวอย่างกว้างๆ ในส่วนของหน้าที่ของรัฐเท่านั้น

จากรายละเอียดข้างต้นจะสังเกตเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญภายหลังการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยของทั้ง 3 กรณีศึกษามีรายละเอียดตัวบทด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งความแตกต่างข้างต้นเป็นผลมาจากตัวแปรด้านบริบทเหตุการณ์ของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยโดยเฉพาะอย่างยิ่งปมปัญหาหลักที่มีความแตกต่างกัน

ผลการศึกษาวิจัย : รูปแบบการจัดสรรอำนาจและการถ่วงดุลอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองหลักตามรัฐธรรมนูญ

ผลการศึกษาพบว่า ในกรณีของแอฟริกาใต้รัฐธรรมนูญกำหนดให้จัดรูปแบบการปกครองแบบสหพันธรัฐ โดยมีรัฐบาลระดับมลรัฐ (Provincial Government) ดูแลกิจการในมลรัฐต่างๆ ทั้ง 9 มลรัฐ ในขณะที่รัฐบาลระดับสหพันธรัฐ (Federal Government) มีหน้าที่กำหนดนโยบายในระดับสหพันธรัฐ โดยที่แต่ละมลรัฐจะต้องส่งตัวแทนเข้ามาเป็นสมาชิกของสภามลรัฐ (The National Council of Provinces) ประเด็นที่สำคัญที่สุดของการจัดการปกครองรูปแบบนี้คือการการันตีบทบาทด้านการกำหนดนโยบายสาธารณะของรัฐบาลระดับมลรัฐในพื้นที่มลรัฐที่ตนปกครอง และสามารถเข้ามามีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะระดับสหพันธรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับมลรัฐผ่านการอภิปรายในสภามลรัฐ (The National Council of Provinces) ตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญของแอฟริกาใต้มาตรา 76 นอกจากนี้ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการนโยบายสาธารณะด้านการเงินการคลังที่ไม่ใช่การกำหนดงบประมาณประเทศ (กฎหมายงบประมาณมาตรา 77) อาทิกฎหมายว่าด้วยการจ่ายเงินอุดหนุน

ให้กับรัฐบาลมลรัฐ จะต้องดำเนินการผ่านการประชุมร่วมของสภามลรัฐ (The National Council of Provinces) ตามข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญมาตรา 76 (4)

สาเหตุของการจัดสรรอำนาจทางการเมืองเช่นนี้มาจากข้อตกลงระหว่างกลุ่มผู้ถือครองอำนาจเดิมภายใต้ระบอบการปกครองเก่าคือ ชาวผิวขาว ภายใต้การนำของพรรค NP และกลุ่มพลังทางการเมืองที่เข้ามามีบทบาทผลักดันการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตย ภายใต้การนำของพรรค ANC ซึ่งเป็นกลุ่มชาวมิวสี (Robert & Daniel, 2013. p.4-5) ซึ่งระบอบการปกครองภายหลังการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองจะต้องมีลักษณะสำคัญคือการันตีอำนาจการปกครองระดับสหพันธรัฐเอาไว้ในมือของผู้แทนประชาชนชาวมิวสีซึ่งเป็นเสียงส่วนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจด้านการกำหนดงบประมาณของประเทศ ในขณะที่ผู้แทนประชาชนชาวมิวขาวภายใต้การนำของพรรค NP สามารถส่งอำนาจบางส่วนเอาไว้ผ่านการปกครองรัฐบาลระดับมลรัฐบางมลรัฐที่เป็นเขตเศรษฐกิจที่สำคัญของชาวมิวขาว (ได้แก่ Northern Cape และ Western Cape) และการันตีบทบาทด้านนิติบัญญัติในรัฐบาลระดับสหพันธรัฐของตัวแทนชาวมิวขาวผ่านการอภิปรายในสภามลรัฐ (The National Council of Provinces) (Robert & Daniel, 2008. p.23)

ในกรณีของโปแลนด์ประเด็นที่สำคัญคือการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติที่นำโดยรัฐสภา Sjem และฝ่ายบริหารที่นำโดยประธานาธิบดี เนื่องจากปมปัญหาทางการเมืองที่โปแลนด์ประสบมาโดยตลอดตั้งในอดีตภายหลังจากได้รับเอกราชในปี 1918 จนถึงภายหลังการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตย ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1990 คือ ปมปัญหาด้านการจัดสรรอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร ซึ่งการปกครองประเทศภายใต้การนำของ PKWN ปรากฏว่ารัฐสภา Sjem ซึ่งมีแนวคิด

ทางการเมืองที่มุ่งสถาปนาระบบการปกครองแบบ Social Democratic ได้ลดทอนอำนาจของสถาบันประธานาธิบดีลงอย่างมาก และเพิ่มอำนาจของรัฐสภา และหน่วยงานภายใต้การกำกับดูแลของรัฐสภา เช่น หน่วยสืบราชการลับของรัฐสภา (Procuracy) ให้มีอำนาจมากขึ้น และใช้อำนาจล่งล้ำก้ำเกินของเขตไปยังปริมาณทอลอำนาจของฝ่ายตุลาการ ภายหลังการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในช่วงปลายทศวรรษที่ 1990 รัฐธรรมนูญของประเทศโปแลนด์ (รัฐธรรมนูญคริสต์ศักราช 1994) จึงได้จัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองเสียใหม่โดยมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. จัดสรรอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และตุลาการ โดยลดทอนอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติบางส่วนลง เช่น อำนาจในการยุบสภาด้วยตนเอง, อำนาจในการถอดถอนรัฐมนตรี และประธานาธิบดีออกจากตำแหน่ง, อำนาจเพิ่มหรือลดงบประมาณรวมถึงขนาดของกองทัพ และนำอำนาจเหล่านี้จัดสรรให้กับสถาบันทางการเมืองอื่น คือฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ

2. วางหลักการที่การันตีความเป็นอิสระของฝ่ายตุลาการจากการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร ผ่านตัวบทในรัฐธรรมนูญมาตรา 173 และ 178

3. ขยายขอบเขตอำนาจของสถาบันการเมืองฝ่ายตุลาการที่มีอำนาจหน้าที่ด้านการควบคุมการทำงานของฝ่ายบริหาร และฝ่ายนิติบัญญัติ นั่นคือตุลาการรัฐธรรมนูญ (Constitutional Tribunal) ให้มีอำนาจครอบคลุมสามารถตรวจสอบถ่วงดุลได้ทั้งการทำงานของหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายบริหาร ทั้งนี้การจะริเริ่มดำเนินการตรวจสอบถ่วงดุลจะต้องเริ่มจากการส่งเรื่องโดยประชาชน ฝ่ายนิติบัญญัติ หรือฝ่ายบริหาร ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้ตุลาการรัฐธรรมนูญพิจารณาเสียก่อนจึงจะสามารถดำเนินการตรวจสอบถ่วงดุลได้ (มาตรา 188 และมาตราที่ 190 – 191)

ในกรณีของยูเครนปมปัญหาที่สำคัญตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยคือการออกแบบระบบสถาบันการเมืองฝ่ายบริหารที่มีลักษณะผสมโดยมีทั้งประธานาธิบดี และนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร รัฐธรรมนูญของยูเครนในช่วงก่อนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองกำหนดลักษณะความสัมพันธ์ของทั้งสองสถาบันเอาไว้อย่างคลุมเครือ ส่งผลให้ประธานาธิบดีในขณะนั้นคือนาย Kuchma ตีความขยายอำนาจของตนเองจนเกิดลักษณะการปกครองแบบเผด็จการโดยฝ่ายบริหาร ภายหลังเหตุการณ์การเปลี่ยนผ่านทางการเมืองที่เรียกว่า การปฏิวัติสีส้ม (Orange Revolution) ในปี ค.ศ. 2004 ส่งผลให้เกิดการปฏิรูประบบรัฐธรรมนูญครั้งสำคัญ (2004 Amendment) โดยรัฐบาลที่นำโดยประธานาธิบดี Viktor Yushchenko ได้ปรับลดอำนาจของประธานาธิบดีลงอย่าง และเพิ่มอำนาจของนายกรัฐมนตรีให้มากขึ้น (Gwendolyn 2016) สาเหตุที่สำคัญมาจากการได้รับชัยชนะในเหตุการณ์ Orange Revolution นาย Yushchenko ได้รับการสนับสนุนจากนาง Yuliya Tymoshenko อย่างมากเนื่องจากผู้นำทางการเมืองทั้ง 2 คนนี้ต่างเป็นตัวแทนของประชาชนกลุ่มเดียวกันคือประชาชนที่สนับสนุนให้ยูเครนพัฒนาความสัมพันธ์กับชาติยุโรป ในภายหลังกนาง Yuliya Tymoshenko ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวาระการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของนาย Yushchenko จึงอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การแก้ไขรัฐธรรมนูญในปี 2004 รัฐธรรมนูญยูเครนจึงมีลักษณะที่มุ่งเพิ่มอำนาจให้กับนายกรัฐมนตรี

โดยอำนาจสำคัญของประธานาธิบดีที่ถูกลดลงไปคืออำนาจในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรี (มาตรา 106 (9)), การแต่งตั้งและถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญ อาทิ คณะกรรมการธนาคารแห่งชาติ คณะกรรมการการกระจายเสียงและโทรคมนาคม คณะผู้ตรวจการแผ่นดิน (มาตรา 106 (11 – 13)) คณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ (มาตรา 106 (22),

การระงับการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีผ่านการยื่นเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญ (มาตรา 106 (15))

อย่างไรก็ตามภายหลังจากการเปลี่ยนตัวผู้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีเป็นนาย Yanukovych ซึ่งได้รับการหนุนหลังจากประชาชนที่สนับสนุนให้ยูเครนพัฒนาความสัมพันธ์กับรัสเซีย ภายหลังจากเลือกตั้งทั่วไปในปี ค.ศ. 2010 กลับเกิดปรากฏการณ์ที่นายกรัฐมนตรียูเครนถูกตัดสินให้ได้รับโทษจำคุก โดยการตีความว่านาง Yuliya Tymoshenko ใช้อำนาจเกินขอบเขตที่กฎหมายกำหนดในการเซ็นสัญญาระหว่างประเทศในปี ค.ศ. 2009 อย่างไรก็ตามข้อหาดังกล่าวยังเป็นที่ยกเถียงอย่างกว้างขวางว่าเป็นการกลั่นแกล้งนาง Tymoshenko ผ่านการใช้อำนาจของสถาบันตุลาการที่แม้จะได้รับการคุ้มครองตามหลักความเป็นอิสระจากรัฐธรรมนูญ แต่ในทางปฏิบัติยังปรากฏข้อสงสัยที่ว่าการปฏิบัติหน้าที่ของศาลยังได้รับอิทธิพลจากฝ่ายบริหาร

จากรายละเอียดข้างต้นจะสังเกตเห็นว่ารัฐธรรมนูญภายหลังจากการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยของทั้ง 3 กรณีศึกษามีรายละเอียดตัวบทด้านการจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งความแตกต่างข้างต้นเป็นผลมาจากตัวแปรด้านบริบทเหตุการณ์ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปมปัญหาหลักที่มีความแตกต่างกัน

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าชุดของตัวแปรเชิงบริบทของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองได้แก่ ตัวแสดงที่สำคัญ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง และปมปัญหาหลักของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตย ส่งผลกระทบบอย่างมีนัยสำคัญต่อลักษณะตัวบทของรัฐธรรมนูญที่บัญญัติขึ้นในช่วงการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตย โดยเห็นได้ชัดเจน

อย่างยิ่งในหมวดที่ว่าด้วย สิทธิเสรีภาพของประชาชน และหมวดที่ว่าด้วยการจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง

จากผลการศึกษาพบว่าสมมุติฐานทั้ง 3 ข้อที่ตั้งไว้เป็นจริง และสามารถยืนยันได้ว่าการมองสะท้อนซึ่งกันและกันระหว่างตัวแปรเชิงบริบทเหตุการณ์ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตย และตัวบทของรัฐธรรมนูญสามารถกระทำได้ด้วยเหตุนี้ ความมุ่งหมายของการศึกษาชิ้นนี้ที่มุ่งให้ผู้สนใจศึกษาปรากฏการณ์การเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยสามารถชี้เป้าตัวแปรที่มีความสำคัญผ่านตัวบทในรัฐธรรมนูญจึงถือว่าประสบความสำเร็จ

นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่าลักษณะตัวบทของรัฐธรรมนูญของกลุ่มกรณีศึกษาที่ถือว่าการเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตยประสบความสำเร็จได้แก่กรณีของแอฟริกาใต้และโปแลนด์มีความแตกต่างจากตัวบทของรัฐธรรมนูญของกรณีศึกษาที่ถือว่าการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยไม่ประสบความสำเร็จอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมวดที่ว่าด้วยการจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง และการกำหนดมาตรการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในทางปฏิบัติ ซึ่งลักษณะความแตกต่างข้างต้นสามารถอธิบายความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองและการลงหลักปักฐานของระบอบประชาธิปไตยในสังคมการเมืองได้อย่างมีนัยสำคัญ การถอดบทเรียนจากผลการศึกษาในส่วนนี้จึงนำมาสู่การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับนำมาปรับใช้ในกรณีของประเทศไทย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาพบว่าตัวบทของรัฐธรรมนูญของทั้ง 3 กรณีศึกษามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตัวแปรในกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ตัวบทมีลักษณะที่สอดคล้องประสานสัมพันธ์กับการแก้ไขปมปัญหาขัดแย้งที่ผลักดันการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้จากการศึกษายังพบอีกว่าลักษณะตัวบทที่สอดคล้องประสานกับการแก้ไขปมปัญหาขัดแย้งที่ผลักดันการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตย ยังส่งผลกระทบต่อความยอมรับนับถือต่อระบอบการปกครองใหม่ภายหลังการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้จึงนำมาสู่การสร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1. นอกจากการให้ความสำคัญกับมิติในเชิงกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญ เช่น การให้ความสำคัญกับการคัดเลือกองค์คณะผู้ร่างรัฐธรรมนูญ, การคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญ หรือกระบวนการยกร่างรัฐธรรมนูญแล้ว การให้ความสำคัญกับการออกแบบตัวบทภายในรัฐธรรมนูญเองก็มีความสำคัญ โดยเนื้อหาสาระของรัฐธรรมนูญควรจะต้องมี 2 องค์ประกอบหลัก คือ

1.) การการันตีการปรับใช้หลักการปกครองแบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญเป็นระบอบการปกครองหลักซึ่งจะต้องบรรจุหลักการสากลที่การปกครองระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างครบถ้วน คือ หลักรัฐธรรมนูญเป็นบ่อเกิดแห่งอำนาจทั้งปวงของสถาบันการเมือง, การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามหลักนิติรัฐ และหลักการถ่วงดุลอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง

2.) ตัวบทของรัฐธรรมนูญจะต้องมีเนื้อหาที่สอดคล้องประสานกับการแก้ไขปมปัญหาหลักของสังคมการเมืองที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างเด่นชัด

2. การระบุว่าปมปัญหาใดที่เป็นปมปัญหาหลักของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยที่ควรจะนำมาพิจารณาในกระบวนการออกแบบตัวบทในรัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมืองนั้น จะสามารถทำได้อย่างชัดเจนและครบถ้วนทุกมิติก็ต่อเมื่อเกิดกระบวนการปรึกษาหารือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในสังคมอย่างทั่วถึง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการที่สำคัญคือ หลักการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงในกระบวนการทางการเมือง ด้วยเหตุนี้ในการระดมภาคส่วนต่างๆ เข้ามาในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญอย่างทั่วถึงตั้งแต่มุมมองของการออกแบบพิจารณาตัวบทจึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสม และสามารถการันตีได้ว่าตัวบทในรัฐธรรมนูญจะมีลักษณะที่สอดคล้องกับการแก้ไขปมปัญหาที่ผลักดันการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง และเป็นสิ่งที่พึงพอใจของทุกภาคส่วน แตกต่างจากการดึงภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนของการรับร่างรัฐธรรมนูญ อาทิ การลงประชามติ ซึ่งแม้จะสามารถวัดได้ว่าตัวบทในรัฐธรรมนูญเป็นที่พึงพอใจ หรือไม่พึงพอใจของประชาชน แต่ไม่สามารถนำเอาความคิดเห็นของประชาชนมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพิจารณาตัวบทในรายละเอียดได้

3. ในท้ายที่สุดแล้ว นิสิตตั้งข้อสังเกตว่ารัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมืองมีลักษณะร่วมกันที่สำคัญคือต่างสะท้อนความพยายามในการจัดสรรขอบเขตอำนาจ และการถ่วงดุลอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองซึ่งเป็นปมปัญหาของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในทุกกรณี ด้วยเหตุนี้การออกแบบตัวบทในรัฐธรรมนูญให้การเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยสามารถทำได้ผลควรจะต้องให้ความสำคัญกับมิติด้านการออกแบบการจัดสรรขอบเขตอำนาจ และกระบวนการตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจระหว่างสถาบันการเมือง โดยมีหลักการที่สำคัญ 3 ประการคือ

1.) มีตัวบทที่ชัดเจนไม่มีความขัดแย้งกันเองภายในตัวบท ไม่มีลักษณะคลุมเครือ และ

ไม่ก่อให้เกิดสภาพที่ระบบสถาบันการเมือง
ไม่สามารถดำเนินการได้ตามปกติ

- 2.) การจัดสรรอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง
และการออกแบบระบบถ่วงดุลอำนาจ
สอดคล้องกับการแก้ไขปมปัญหาหลักของ
การเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบ
ประชาธิปไตย เอื้ออำนวยต่อการวาง
มาตรการเชิงรายละเอียดผ่านการปรับใช้
กฎหมายลูก เช่น พระราชบัญญัติประกอบ
รัฐธรรมนูญ หรือ พระราชบัญญัติ
- 3.) สอดคล้องกับหลักสากลของระบอบการ
ปกครองที่รัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่าน
ทางการเมืองได้ยึดถือว่าเป็นระบอบการ
ปกครองหลัก ในที่นี้คือระบอบการปกครอง
แบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ โดย
หลักสากลของระบอบการปกครองระบอบนี้
ต้องประกอบด้วยหลักการสำคัญอย่างน้อย

1 หลักการ คือหลักการถ่วงดุลอำนาจโดยไม่
ก้าวล่วงขอบข่ายการใช้อำนาจของสถาบัน
การเมืองอื่น

หากการยกร่างรัฐธรรมนูญสามารถกระทำได้ตาม
ข้อเสนอทั้ง 3 ประการ ผู้เขียนคาดว่านอกจาก
รัฐธรรมนูญฉบับที่ร่างขึ้นจะมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์
ต่อการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตย
ในเชิงรูปแบบแล้ว ยังมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์
ในเชิงเนื้อหาที่สอดคล้องกับหลักการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ยังมีเนื้อหา
สาระที่เอื้ออำนวยต่อการผลักดันการเปลี่ยนผ่านทาง
การเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยผ่านมาตรการในทาง
ปฏิบัติ ที่สำคัญที่สุดคือเป็นที่พึงพอใจและสามารถตอบ
สนองต่อความคาดหวังของภาคส่วนต่างๆ ที่มีส่วนร่วม
ในกระบวนการผลักดันการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง
ซึ่งส่งผลกระทบต่ออย่างมีนัยสำคัญต่อการการลงหลัก
ปักฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยในบริบท
การเมืองไทย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ณัชชาภัทร อุ๋นตรงจิตร. (2558). แนวทางการสร้างความปรองดองจากสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ : บทเรียนสู่ประเทศไทย. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 13 (30), 177-201.

ภาษาอังกฤษ

Dankwart Rustow. (1970). **Transitions to democracy : Toward a dynamic model in Comparative Politic** 2(3) 1970

Ingrid Nifosi. (2005). **A New Conceptual Framework for Political Transition : a Case study on Rawanda: l’afrique des grands lacs.** Annuaire 2004-2005.

Karl Lynn. (1990). **Dilemmas of democratization in Latin America in Comparative Politic** 23(1) 1990

Mark Brzezinski. (2000). **The Struggle for Constitutionalism in Poland: St.Martin’s press, inc.** Newyork: 175 Fifth Avenue.

Robert P Inman. (2013). **Understanding the Democratic Transition in South Africa: Oxford University press.** Oxford : Great Clarendon Street.

Robert P Inman & Daniel L Rubinfeld. (2008). **Federal Institutions and the Democratic transition : learning from south Africa: National bureau of economic research.** Cambridge : 1050 Massachusetts Avenue.

Samuel P. Huntington. (1991). **The third wave : Democratization in the late twentieth century: University of Oakland press.** London.